

УДК 94:[334.73:631.41](477)«1921/1928»(045)
DOI: 10.31651/2076-5908-2025-3-184-190

Яна ТРОЯК

*аспірантка кафедри археології та спеціальних галузей історичної науки
Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького, м. Черкаси, Україна
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1382-6966>
e-mail: yanatroyak@gmail.com*

Оксана МАХИНЯ

*кандидат історичних наук, доцент кафедри археології та спеціальних галузей
історичної науки Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького,
м. Черкаси, Україна
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1838-4877>
e-mail: okcana_82@ukr.net*

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА КООПЕРАЦІЯ ЯК ЧИННИК ВІДРОДЖЕННЯ БУРЯКІВНИЦТВА В УКРАЇНІ В РОКИ НЕПУ

Анотація. Мета. Стаття присвячена аналізу ролі та організаційних механізмів діяльності сільськогосподарської кооперації в процесі відродження селянського бурякосіяння в Україні в період непу. **Наукова новизна.** У статті вперше комплексно висвітлено значну організаційно-господарську й фінансово-виробничу роботу спеціальної сільськогосподарської кооперації та проаналізовано її ключову роль у зростанні продуктивності селянської праці, підвищенні товарності й економічного добробуту селянських господарств. Виокремлено, що сільськогосподарська кооперація стала вищою формою організації селянського виробництва технічних культур у роки непу. **Оригінальність дослідження.** Робота ґрунтована на аналізі суперечності між потенційною прибутковістю буряківництва для густонаселених районів та реальною неспроможністю селян самостійно вести виробництво після руйнації поміщицьких економій. Авторки простежують історичну закономірність створення кооперативної системи «Бурякосілка» як інструменту інтенсифікації аграрного сектору, що не мав аналогів у попередні періоди за масштабами залучення дрібних власників до вирощування цукрового буряка. **Висновки.** Констатовано, що реальна економічна практика фахівців кооперативної системи сприяла матеріальній підтримці селян та зростанню товарності їхніх господарств. Доведено, що сільськогосподарська кооперація відіграла ключову роль у відродженні буряківництва, перетворивши трудомістку галузь на прибуткове заняття для звичайних селян. Завдяки створенню спеціальних координаційних центрів вдалося налагодити ефективну господарську діяльність на місцях. Це забезпечило стабільне зростання кількості господарств, що вирощували цукровий буряк, та суттєво підвищило загальну товарність і продуктивність українського села в складних умовах 1920-х рр.

Ключові слова: нова економічна політика, сільськогосподарська кооперація, буряківництво, інтенсифікація, селянське господарство, товарність.

Yana TROYAK

*Postgraduate student of the department of the Department of Archeology and Special
Branches of Historical Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy,
Cherkasy, Ukraine
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1382-6966>
e-mail: yanatroyak@gmail.com*

Oksana MAKHYNIA

*PhD (History), Associate Professor of the Department of Archaeology and Branches
Historical Sciences, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy,
Cherkasy, Ukraine
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1838-4877>
e-mail: okcana_82@ukr.net*

AGRICULTURAL COOPERATION AS A FACTOR IN THE REVIVAL OF BEET GROWING IN UKRAINE DURING THE NEP

Abstract. Purpose. The article is devoted to the analysis of the role and organizational mechanisms of the activity of agricultural cooperation in the process of the revival of peasant beet growing in Ukraine during the NEP period. **Scientific novelty.** The article for the first time comprehensively highlights the significant organizational, economic and financial and production work of special agricultural cooperation and analyzes its key role in increasing the productivity of peasant labor, increasing marketability and economic well-being of peasant farms. It is emphasized that agricultural cooperation became the highest form of organizing peasant production of industrial crops during the NEP years. **Originality of the study.** The work is based on the analysis of the contradiction between the potential profitability of beet growing for densely populated areas and the real inability of peasants to independently conduct production after the destruction of landlord economies. The author substantiates the historical regularity of the creation of the cooperative system «Buryakospilka» as a tool for intensification of the agricultural sector, which had no analogues in previous periods in terms of the scale of attracting smallholders to sugar beet cultivation. **Conclusions.** It is stated that the real economic practice of specialists of the cooperative system contributed to the material support of the peasantry and the growth of the marketability of peasant farms. It is proved that agricultural cooperation played a key role in the revival of beet growing, turning a labor-intensive industry into a profitable occupation for ordinary peasants. Thanks to the creation of special coordination centers, it was possible to establish effective economic activity in the fields. This ensured a stable growth in the number of farms growing sugar beets and significantly increased the overall marketability and productivity of the Ukrainian countryside in the 1920s.

Keywords: new economic policy, agricultural cooperation, beet farming, intensification, peasant economy, marketability.

Постановка проблеми. Після завершення воєнних дій та соціально-політичних потрясінь 1917–1921 рр. аграрний сектор України, зокрема й буряківництво, опинилися в стані глибокої кризи. Ліквідація великих поміщицьких економій, що до війни були головними виробниками цукрової сировини, призвела до руйнації налагодженої інфраструктури та критичного скорочення посівних площ. У нових економічних реаліях 1920-х рр. основний тягар відродження галузі ліг на дрібні, матеріально зубожілі та технічно відсталі селянські господарства, які самостійно не могли забезпечити складний цикл вирощування цієї культури. Постає гостра потреба в створенні дієвого механізму, який би зміг мобілізувати ресурси селянства, надати необхідну агрокультурну допомогу та відновити стабільну сировинну базу для цукрової промисловості. Саме таким інструментом виявилася система сільськогосподарської кооперації, вивчення досвіду якої має теоретико-методологічне та практичне значення, що й обумовлює актуальність цієї розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підґрунтям для вивчення проблематики слугують напрацювання відомих українських істориків, зокрема В. Марочка й А. Морозова, праці яких присвячені розкриттю ролі становлення та подальшого функціонування сільськогосподарської кооперації як ключового інституту життєдіяльності села в роки непу [1–2]. Окремі аспекти сільськогосподарського життя 1920-х рр., процеси становлення й розвитку цукробуряківництва в Україні у радянський період, а також специфіка переробки технічних культур у добу непу стали предметом досліджень М. Олійника, Л. Святченко, С. Биченка та ін. [3–5]. Водночас, попри інформативну насиченість наявних робіт, питання становлення спеціалізованих кооперативних центрів, зокрема в буряківничій галузі, їхній безпосередній вплив на відродження товарності селянських господарств часто розглядаються лише фрагментарно або в контексті загальних аграрних перетворень. У вітчизняній історіографії проблема ролі кооперації у відновленні бурякосіяння ще не отримала цілісного висвітлення як об'єкт самостійного наукового пошуку, що й зумовлює актуальність теми статті.

Метою статті є аналіз ролі та організаційних механізмів діяльності сільськогосподарської кооперації в процесі відродження селянського бурякосіяння в Україні в період непу.

Виклад основного матеріалу. Активній роботі мережі сільськогосподарської кооперації, що була націлена на відбудову, подальший структурний розвиток та інтенсифікацію всіх напрямків сільського господарства, передували важкі роки, викликані Першою світовою війною, суспільно-політичними потрясіннями 1917–1921 рр. тощо. Зокрема, це досить відчутно вплинуло на буряківництво, позаяк знищення високопродуктивних поміщицьких економік, у яких до війни було сконцентровано основні площі цукрових буряків, і які були основним продуцентом цукру й значними агрокультурними осередками, поставили економіку УСРР у скрутне, а десь навіть критичне становище.

Аби продемонструвати, якою важливою була роль сільськогосподарської кооперації в справі відродження селянського бурякосіяння, і, відповідно, надання селянським господарствам можливостей ставати прибутковими, потрібно насамперед звернути увагу на становище в буряківничій галузі в довоєнні роки. Адже така характеристика наглядно демонструє, як реальна економічна практика фахівців кооперативної системи дала можливість повернутися до значення України у виробництві цукру, що було суттєво підважене згаданими воєнно-політичними й економічними потрясіннями.

Маємо зазначити, що в передвоєнний період у вирощуванні цукрового буряка Наддніпрянська Україна займала вагоме місце серед європейських країн. Опрацьовані нами статистичні дані за 1910–1911 рр. підтверджують: серед потужних європейських виробників українським губерніям належали передові позиції, насамперед за розмірами загальних площ цукрових плантацій, також часткою цієї площі в співвідношенні до всієї орної землі. Щодо вирощування цукрового буряка й виробництва цукру українські господарники давали 84 % продукції імперії [6, с. 66].

Дослідники аграрної історії України відзначають, що до війни відбувалися помітні зрушення в селянському господарстві, котре, зокрема, нарощувало поміж інших технічних культур, і вирощування буряка. У той час появлялися високорентабельні господарства (їх можна було класифікувати як фермерські), які за обсягом прибутку з десятини землі наближалися до великих поміщицьких аграрних господарств [7, с. 59].

У будь-якому разі вирощування цукрового буряка було сферою зайнятості заможної частини сільського населення. Результати аналізу рівня господарської активності щодо цієї галузі такі: станом на 1914 р. селянські посіви склали всього-на-всього 25,1 % площі культури буряка, а більшістю незаможних селян, через їхню крайню економічну слабкість, вирощування цієї культури навіть не розглядалося [8, с. 60]. 14 червня 1918 р. було видано закон про забезпечення цукрових заводів буряками врожаю 1918 р. Згідно з ним, увесь врожай буряків, посіяних на землях цукрових заводів чи ними орендованих, належав самим цим підприємствам (незважаючи на те, ким була засіяна земля). Це сприяло забезпеченню лише інтересів цукрових заводів, запити ж селян практично не враховувалися, тому часто люди були невдоволені виплатою платежів за врожай [7, с. 75].

Суспільно-політичні катаклізми наступних років продовжували загострювати ситуацію, і на початок 1920-х рр. побудова сировинної бази цукрової промисловості радикально змінилася. Основним виробником цукрового буряка залишилося саме дрібне селянське господарство. Станом на 1923 р. економічна сировина складала 8 %, а селянська – 92 % [9, с. 34]. У перші роки відбудови цукрової промисловості стимулом до зростання бурякосіяння стало те, що мешканці збіднілих сіл районів цукрової промисловості вбачали в бурякосіянні (в умовах натурального господарства) майже єдиний прибуток своїх господарств [9, с. 35].

Тут селянство зіткнулося зі значним пластом проблем. Специфіка вирощування цукросировини робила заняття нею малодоступним для незаможних селянських господарств. Складність вирощування буряків для селян пояснювалася технічними вимогами: необхідністю глибокої оранки кінями та внесенням великої кількості добрив, що було неможливим через втрату робочої худоби у воєнні роки. Крім того, на відміну від зернових, що їх можна було сіяти вручну, буряківництво потребувало спеціального реманенту – важких борін, культиваторів та, найголовніше, спеціальних сівалок, яких у більшості господарств просто не було.

Саме недостатнє забезпечення сільськогосподарських господарств, а значною мірою повна його відсутність, ставало серйозною перешкодою до того, щоб селяни займалися вирощуванням цукрового буряка. Згідно з даними Народного комісаріату земельних справ УСРР, на 1 січня 1924 р. середньореспубліканська кількість безінвентарних селянських господарств складала 33,8 % від загальної кількості господарств [10, арк. 569]. Маємо констатувати, що саме в найбільш сприятливих для буряківництва районах багато господарств не могли самостійно вирощувати цю культуру через брак ресурсів. Хоча для густонаселених сіл це заняття було дуже прибутковим, селяни змушені були об'єднуватися лише в тимчасові сезонні гуртки для спільної оранки та посіву. Проте така стихійна співпраця була неорганізованою й не могла задовольнити складні технологічні потреби галузі.

Значною перешкодою до покращення стану буряківництва, яке, як ми вже зазначали, у перші десятиліття ХХ ст. перебувало у сфері виробничих інтересів великих поміщицьких економік, ліквідованих унаслідок політичних катаклізмів, а також заможних селянських господарств, на які більшовицький режим постійно тиснув, стало те, що зрівняльний поділ землі привів до швидкого зростання кількості селянських дворів – із 3,8 млн у 1916 р. до 4,8 млн у 1923 р. [2, с. 33].

Як доцільно зауважив Є. Дешко, селянські господарства були здебільшого дрібними, малоземельними й «коли на невеличкому клаптику землі сіяти лише збіжжя (зерновий хліб), то від цього не дуже проживеш» [11, с. 46]. Аналізуючи кооперацію в Україні, автор переконливо доводив, що не радянська держава, яка наголошувала на тому, що лише в колективному господарюванні (таким, як його бачила вона) селянин буде жити «в достатку», а саме спеціальна кооперація могла забезпечити зростання прибутковості дрібних господарств через різні форми інтенсифікації сільськогосподарського виробництва, серед яких важливе місце відводилося вирощуванню технічних культур, насамперед буряка [11, с. 46].

Одним із головних завдань стало кооперування продукції цукрового буряка в районах Лісостепу України – як регіону, найбільш сприятливого для вирощування цієї культури. Проте саме Лісостеп був зоною найбільш вираженого малоземелля та аграрного перенаселення. І саме завдяки чіткій організації роботи зі сторони сільськогосподарської кооперації по залученню до бурякосіяння масиву селянських господарств останнім вдалося за досить короткий термін поліпшити свої статки [2, с. 33].

Ще одна проблема стосувалася насіння цукрових буряків, вирощування якого в дореволюційний час займалися спеціальні господарства чи відділки великих економік, що були потужними агрокультурними осередками. На ринку воно коштувало дуже дорого. Також важливою перешкодою був осінній вивіз буряків. Адже господарі чекали з цим до останнього, щоб цукру було більше. Але бездоріжжя досить часто не давало можливості транспортування буряка, та й майже 50 % селянських господарств не мали власного тягла, щоб перевозити досить важкий сільськогосподарський продукт [12, с. 44]. Отже, як ми бачимо, культура цукрового буряка потребувала значних технічних засобів. Відповідно, на початку розвитку буряківництва (після революції) у першу чергу до цієї справи залучилися господарства, що вже «знались з цією культурою та мали потрібні засоби виробництва» [13, с. 14].

Радянське керівництво, намагаючись виправити критичність ситуації, робило деякі спроби регулювати виробництво цукру виданням певних нормативних актів щодо націоналізації заводів та земель для цукрової промисловості України. Проте заводські господарства часто не були в змозі через різні економічно-господарські причини (передусім унаслідок зубожіння їхньої матеріально-технічної бази) використовувати ці землі на повну потужність. Наведемо деякі дані. Щодо тяглової сили, то результати обстежень цукрових підприємств 1921 р. дали наступні показники: коней було всього-на-всього 2447 голів, тобто набагато менше від потрібного, а волів – загалом 3372 голів, коли було потрібно 42120 [14, с. 23]. Заводи робили спроби віддати землі в оренду селянам і отримати на цьому зиск, звичайно, використовуючи це в першу чергу у своїх інтересах, а не інтересах селян. Але тут виникала ще одна проблема, яка полягала в тому, що селянські господарства досить часто не бажали обробляти орендовану землю. Причина крилася в наступному:

селянин споконвічно прагнув обробляти власну землю, і в ситуації, коли йому було розширено власні земельні наділи, не бажав віддавати силу й час на орендованій землі. Загалом цукрові заводи різко зменшили кількість землі під цукровим буряком і на 1922 р. ця площа складала лише 19 тис. дес. від 271 тис. дес., засіяних у 1914 р. [6, с. 67].

Загалом земельна політика, що її проводило радянське керівництво, визивала стійкий опір селян. Режим намагався бути «миролюбним», оскільки від активності селян залежало те, чи будуть забезпечені цукрозаводи сировиною; і все ж було зафіксовано чимало випадків селянських протестів [3, с. 107]. Уся сукупність причин давала загалом критичність становища в цукровій промисловості, яка постійно набирала обертів.

Окрім того, значна кількість підприємств була сильно зруйнована, а яка й вціліла після воєнних дій, була законсервована, що зумовлювалося як кризою сільського господарства загалом, так і бурякосіянню зокрема. Статистичні дані дають більш-менш точну інформацію відносно того, що станом на 1920 р. посівні площі цукрових буряків порівняно з 1914 р. скоротилися більш як у 4 рази, а врожайність буряка зменшилася вдвічі [7, с. 119]. Досить непростою була ситуація на Правобережжі, традиційному регіоні вирощування цукрового буряка, посіви якого на 1921 р. критично зменшилися порівняно з довоєнним часом. Опрацьовані матеріали дають підстави стверджувати, що на 1921 р., у результаті скорочення площ бурякосіянню й падіння продуктивності цукрових підприємств, виробництво готової продукції складало 5 % від довоєнного [4, с. 46].

Тому прийняття в 1921 р. спільного декрету ВУЦВК і РНК УСРР «Про сільськогосподарську кооперацію» і створення в 1922 р. Всеукраїнської спілки сільськогосподарсько-кредитної та кустарно-промислової й промислово-кредитної кооперації «Сільський господар» було покликано в найкоротший термін розпочати заходи щодо відбудови сільського господарства, що, своєю чергою, сприяло зростанню господарської зацікавленості та безпосередньої участі селян у цих процесах.

Досліджуючи всі аспекти діяльності сільськогосподарської кооперації доби непу, відомий вітчизняний дослідник А. Морозов переконливо констатував, що ця діяльність не просто націлювалася на негайну господарську віддачу [2, с. 31]. Досить суттєвим моментом був акцент саме на тому, що інтенсифікація різних галузей саме селянських господарств, які в своїй переважаючій масі перебували в стані матеріального й технічного зубожіння, сприятиме зростанню їхньої прибутковості, а отже, покращенню матеріально-економічного становища власників індивідуальних господарств та їхніх родин. Як одностайно стверджують сучасні дослідники, на першу половину 1920-х рр. саме від дрібних селянських господарств, від їхньої активності (чи пасивності) у справі буряківництва залежало відродження цукрової промисловості [5, с. 310].

Тому одним із ключових, нагальних завдань була організаційна розбудова кооперативної системи (зокрема, залучення до її низової мережі значної кількості дрібних селянських господарств) й створення координуючого центру – як ефективного важеля в керівництві всіма справами буряківничої кооперації. Тому з початку функціонування сільськогосподарської кооперації розпочалася робота з активного залучення до кооперування селян, зайнятих вирощуванням цукрового буряка. Ще станом на 1923 р. організаційні питання не вирішувалися повною мірою, більшість бурякоспілок було ліквідовано або вони майже повністю припинили свою роботу. Наприклад, на Київщині було ліквідовано в попередні роки 12 бурякоспілок, а залишилося лише 3; на Поділлі було ліквідовано 17 бурякоспілок і не існувало більше жодної, на Полтавщині діяла лише одна спілка. Отже, усього існувало 4 бурякоспілки [15, арк. 340]. Як показала практика функціонування інших спеціальних центрів сільськогосподарської кооперації, інтенсивність появи низових спеціальних сільськогосподарських товариств конкретного профілю напряму залежала від того, були організовані фахові центри чи ні. Тому питання створення фахового буряківничого центру стало нагальним.

Насамперед для того, аби налагодити справу щодо експлуатації цукроварень, а також організувати стабільний процес масового залучення до цієї роботи сільськогосподарських товариств, «Сільським господарем». У серпні 1924 р. було ініційовано й, відповідно, організовано пайове Всеукраїнське цукрове товариство цукрової кооперації –

«Укрсільцукор», якому «Сільський господар» делегував повноваження відносно оренди цукроварень. «Сільський господар» став і основним пайщиком «Укрсільцукру», передавши товариству всі активи й пасиви цукрового відділу. Перетворення колишнього цукрового відділу «Сільського господаря» в окрему організацію було викликано об'єктивною необхідністю – неможливістю вирішення в межах «Сільського господаря» питань відносно достатнього забезпечення фінансування орендованих цукроварень [16, арк. 26]. Загалом пайщиками «Укрсільцукру» мали право бути лише сільськогосподарські кооперативні товариства та спілки. Було сформовано основні положення статуту товариства, згідно яких на «Укрсільцукор» покладалися наступні повноваження: насамперед, товариство повинно було чітко проводити роботу щодо організованої експлуатації мережею сільськогосподарської кооперації цукроварень; організувати збут продукції цукрового виробництва й забезпечувати агрокультурне та виробниче піднесення цукробурякової культури в районах кооперативних цукроварень [6, с. 75]. Активну організаційно-господарську й виробничо-економічну роботу «Укрсільцукор» розпочав з 1 жовтня 1924 р. [1, с. 112].

Інтенсивність розвитку кооперативного буряківництва викликала необхідність виокремити роботу бурякового відділу «Сільського господаря» в окрему Всеукраїнську спілку бурякової кооперації «Бурякоспілка». 16 квітня 1926 р. відбулися установчі збори фундаторів «Бурякоспілки» [17, с. 40]. Було прийнято статут нового фахового центру, який заклав підвалини реалізації можливостей для виробничого об'єднання в сільськогосподарські товариства.

Висновки. Роль сільськогосподарської кооперації у відродженні селянського бурякосіяння була значною, а дець і вирішальною. Фундатори кооперації турбувалися насамперед відносно того, щоб підвищити загальний рівень товарності й продуктивності більшості українських селянських господарств. Маємо зазначити, що організаційна розбудова кооперативної системи, створення спеціальних центрів, що координували й організували ефективну господарсько-економічну діяльність на місцях, сприяла тому, що кількість власників селянських господарств, котрі займалися культивуванням цукрового буряка, постійно зростала, а кооперація здійснювала стабільні цілеспрямовані заходи щодо підтримки селянства в цій трудомісткій, але досить прибутковій сфері сільськогосподарського виробництва.

Список літератури

1. Марочко В. І. Українська селянська кооперація: історико-теоретичний аспект (1861–1929 рр.). Київ: Ін-т історії України НАН України, 1995. 217 с.
2. Морозов А. Г. Відбудова сільського господарства. *Історія українського селянства*: нариси у 2 т. Т. 2. Київ: Наук. думка, 2006. С. 26–44.
3. Олійник М. П. Трансформаційні процеси на Поділлі в добу непу (1921–1928 рр.). Хмельницький: Поліграфіст-2, 2015. 480 с.
4. Святченко Л. О. Історико-правовий аналіз становлення та розвитку цукробуряківництва в Україні у радянський період. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2015. Вип. 218. С. 45–50.
5. Биченко С. М. Переробка технічних культур сільського господарства у добу непу. *Український селянин*. Вип. 10. 2006. С. 310–313.
6. Батюк І. Сільськогосподарська кооперація на Україні. Харків: Книгоспілка, 1925. 136 с.
7. Каденюк О. С. Аграрна Історія України (з найдавніших часів до сьогодення). Кам'янець-Подільський: ПДАТУ, 2018. 310 с.
8. Онуфрієв В. Контрактація в сільському господарстві на Україні. Харків: Рад. селянин, 1929. 126 с.
9. Кручинський М. А. Досягнення і перспективи селянського бурякосіяння. *Бюлетень «Цукротресту»*. 1927. № 10. С. 34–43.
10. Статистичні дані про кількість безінвентарних господарств в губерніях республіки на 1 січня 1924 р. *ЦДАВО України*. Ф. 27. Оп. 5. Спр. 200. 569 арк.
11. Дешко Є. Кооперація на Україні. Харків: ЦСУ, 1927. 100 с.
12. Дідусенко А. До питання про соціальний склад с-г кредитових товариств. *Український агроном*. 1926. № 10. С. 42–45.

13. Відчит системи бурякової кооперації за 1928 рік. Харків: Укрбурякосоюз, 1929. 89 с.
14. Реманент цукрових економік в 1921 р. *Сільський господар*. 1922. Ч. 2. С. 23.
15. Лист Київської філії «Сільського господаря» до правління спілки щодо організаційних питань. 19.07.1923 р. *ЦДАВО України*. Ф. 290. Оп. 1. Спр. 208. 340 арк.
16. Загальні умови роботи «Укрсілтцукру» за 1925 р. *ЦДАВО України*. Ф. 2494. Оп. 1. Спр. 209. 26 арк.
17. Установчі збори Укрбурякосоюзу. *Сільський господар*. 1926. № 12 (червень). С. 40.

References

1. Marochko, V. I. (1995). Ukrainian peasant cooperation: historical and theoretical aspect (1861–1929). Kyiv [in Ukrainian].
2. Morozov, A. H. (2006). Restoration of agriculture. *History of the Ukrainian peasantry: essays in 2 volumes*, 2, 26–44. Kyiv [in Ukrainian].
3. Oliinyk, M. P. (2015). Transformation processes in Podillia during the NEP era (1921–1928). *Khmelnyskyi* [in Ukrainian].
4. Sviatchenko, L. O. (2015). Historical and legal analysis of the formation and development of sugar beet production in Ukraine during the Soviet period. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy [Scientific Herald of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine]*, 218, 45–50 [in Ukrainian].
5. Bychenko, S. M. (2006). Processing of industrial crops of agriculture during the NEP era. *Ukrainskyi selianyn [Ukrainian Peasant]*, 10, 310–313 [in Ukrainian].
6. Batiuk, I. (1925). Agricultural cooperation in Ukraine. Kharkiv [in Ukrainian].
7. Kadeniuk, O. S. (2018). Agrarian history of Ukraine (from ancient times to the present). Kamianets-Podilskyi [in Ukrainian].
8. Onufriiev, V. (1929). Contracting in agriculture in Ukraine. Kharkiv [in Ukrainian].
9. Kruchynskyi, M. A. (1927). Achievements and prospects of peasant beet growing. *Biuletен «Tsukrotrestu» [Bulletin of the «Sugar Trust»]*, 10, 34–43 [in Ukrainian].
10. (1924). Central State Archives of Higher Authorities and Government of Ukraine, Kyiv. Statistical data on the number of households without inventory in the provinces of the republic as of January 1, 1924. Fund 27, Inv. 5, File 200 [in Ukrainian].
11. Deshko, Ye. (1927). Cooperation in Ukraine. Kharkiv [in Ukrainian].
12. Didusenko, A. (1926). On the issue of the social composition of agricultural credit societies. *Ukrainskyi ahronom [Ukrainian Agronomist]*, 10, 42–45 [in Ukrainian].
13. Beet Cooperation Union. (1929). Report of the beet cooperation system for 1928. Kharkiv [in Ukrainian].
14. Inventory of sugar estates in 1921. (1922). *Silskyi hospodar [Rural Master]*, 2, 23 [in Ukrainian].
15. (1923). Central State Archives of Higher Authorities and Government of Ukraine, Kyiv. Letter from the Kyiv branch of «Silskyi Hospodar» to the union board regarding organizational issues. 19.07.1923. Fund 290, Inv. 1, File 208 [in Ukrainian].
16. (1925). Central State Archives of Higher Authorities and Government of Ukraine, Kyiv. General working conditions of «Ukrsiltsukor» for 1925. Fund 2494, Inv. 1, File 209 [in Ukrainian].
17. Constituent assembly of Beet Cooperation Union. (1926). *Silskyi hospodar [Rural Master]*, 12, 40 [in Ukrainian].

Надійшла до редакції / Received: 7.10.2025

Схвалено до друку / Accepted: 22.10.2025

